

ХАРАКТЕРИСТИКА ТА СКЛАДОВІ СФЕРИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Показано загальну характеристику та складові державного управління сфери інтелектуальної власності.

Ключові слова: державне управління, сфера інтелектуальної власності, складові сфери.

МЕТА СТАТТІ

Мета статті — розглянути сферу інтелектуальної власності та визначити її складові; запропонувати рекомендації щодо удосконалення державного управління сферою інтелектуальної власності України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Загальновідому філософську тезу про те, що історія людства — це історія війн, немає сенсу сприймати як аксіому. Дійсно, історія людства є історією застосування сили, але цей процес відбувався і в площині застосування сили уяви, іншими словами, інновацій і творчості до існуючого масиву знань з метою розв'язання виникаючих час за часом життєвих проблем. Усі незліченні відкриття й інновації, починаючи від ранніх писемностей Месопотамії, китайської рахівниці, сірійської астролябії, древніх обсерваторій Індії, друкарського верстата Гутенберга, включаючи створення двигуна внутрішнього згоряння тощо, були результатом застосування уяви творчих людей у різних країнах світу, що дозволило людству досягти сучасного рівня технічного прогресу.

Інтелектуальна власність як поняття — не нове (рис. 1). Так, уже на початку XIV століття в Англії — у період швидкого розвитку мануфактури — королівською владою надавалися особливі привілеї особам, що займалися створенням нових виробництв. Така підтримка прийняла форму дарування особі, що впровадила нову технологію на базі створеного винаходу, виключних прав на використання цього винаходу протягом часу, достатнього для його освоєння. Венеційський закон від 1474 року містить згадування першого цілеспрямованого підходу в охороні винаходів у формі патенту, який передбачав виключне право окремої особи, що вперше обмежує суспільну сферу інтересів. У XVI ст. при Тюдорах Англія вже мала патентну систему, а законодавчий акт щодо монополій, прийнятий у 1624 році, став першим письмовим законом, котрий забезпечував надання монопольного права на винахід на обмежений період часу.

Що стосується авторського права, то саме поява й поширення друкарських верстатів спричинили необхідність законодавства про авторське право. Відомо, що виготовлення книг у першому тисячолітті було стомлюючою і повільною справою. Винахід Й. Гутенбергом знімних шрифтів і друкарського верстату десь у середині XIV ст. став однією з історичних подій, які сприяли народженню першої у світі системи авторського права.

Інтелектуальна власність — це термін, що описує ідеї, винаходи, технології, твори мистецтва й музики, а також літератури, які є нематеріальними при їхньому створенні, але потім набувають цінності в матеріальній формі, як і

кожний інший продукт. Фактично інтелектуальна власність є комерційним застосуванням творчої думки для розв'язання технічного або художнього завдання. Вона не є продуктом сама по собі, а являє собою особливу ідею, що стоїть за цим продуктом, або спосіб, яким ця ідея виражена, або ж відмітний характер того, як цей продукт названий або описаний.

Слово “власність” використовується для опису вищенаведеної цінності з урахуванням того, що цей термін застосовується тільки щодо винаходів, творів й найменувань, стосовно яких певна особа або група осіб претендують на володіння або власність. Факт володіння є важливим, оскільки, як показує світовий досвід, пов'язане з цим потенційне економічне зростання забезпечує потужний стимул для інноваційної діяльності.

Важливо також відзначити, що інтелектуальна власність є, як правило, результатом інноваційної діяльності, заснованої на існуючих знаннях, результатом творчих удосконалень того, що успішно використовувалося в минулому, або результатом застосування нових творчих форм вираження для ідей і концепцій.

Сам термін “інтелектуальна власність” нещодавно став актуальним, а часом — суперечливим. Легко знайти праці і статті, в яких йдеться про останні тенденції щодо інтелектуальної власності. Деякі автори піддають інтелектуальну власність критиці, вважаючи її негативною силою, що гальмує загальний процес розвитку світового суспільства, або чимось несуттєвим для країн, які дуже повільно розвиваються. Інші стверджують, що вона взагалі є гальмом для творчості. Такі погляди стають популярними міфами й здійснюють відповідний вплив на розвиток культури.

Така ситуація зумовлена тим, що для значної частини світового суспільства інтелектуальна власність ще не стала досить зрозумілим і звичайним для використання поняттям. Нові технології й творчі витвори пронизують сучасне суспільство, однак лише дехто, дійсно, усвідомлює, що їхнє повсякденне життя оточене результатами творчості й об'єктами ІВ, які дають початок усіляким законним правам, включаючи їх власні.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) проголосила загальну цінність інтелектуальної власності і показала, що інтелектуальна власність властива всім народам, має місце за всіх часів й у всіх культурах, знаменує собою світовий розвиток та історично сприяє прогресу суспільства.

Відомо, що прориви в розвитку цивілізації спостерігалися тоді, коли країна ефективно заохочувала творчу діяльність

своїх громадян. Зараз і уряди країн, і звичайні громадяни все частіше приходять до розуміння того, що першоосновою економічного і духовного розвитку суспільства є результати інтелектуальної діяльності людини — науково-технічної і художньої творчості. Тому країна, що прагне до лідерства, повинна забезпечувати своїм громадянам максимально сприятливі умови для творчої роботи і надійний захист прав на їх творчі здобутки, а також забезпечення інтелектуальної безпеки.

У сучасному світі провідні країни світу в економічному відношенні найважливішою складовою державної політики вважають створення умов для розвитку інтелектуального потенціалу нації. Так, наприклад, у США і Японії працюють ретельно продумані програми розвитку творчості громадян, починаючи з дошкільного віку.

Сучасна епоха переходу від індустріального до постіндустріального суспільства характеризується такою визначальною ланкою у виробництві матеріальних благ, як найсучасніші технології. Виживання у конкурентній боротьбі на світовому ринку вже неможливе без створення конкурентоздатних товарів і послуг. Цього можна досягти лише за умови використання таких результатів інтелектуальної діяльності людини, а саме — науково-технічної творчості, як винаходи, корисні моделі, промислові зразки, комерційна таємниця тощо.

Необхідною умовою процвітання будь-якої країни у сучасному світі стає забезпечення правової охорони інтелектуальної власності. На відміну від природних ресурсів (земля, нафта, газ тощо), запаси яких мають певну межу, інтелектуальна власність є невичерпним ресурсом, тому в останні десятиліття вона швидко замінює традиційні матеріальні активи і стає рушійною силою економічного і культурного розвитку суспільства.

Значимість інтелектуальної творчості й інтелектуальної власності для українського суспільства визначена відповідною нормою і закріплена на вищому законодавчому рівні у ст. 54 Конституції України, якою “громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв’язку з різними видами інтелектуальної діяльності...”.

Створення необхідних умов для здійснення сукупності різноманітних видів інтелектуальної діяльності відбувається у сфері ІВ (рис. 2), яка має влягати собою створення державою середовища з внутрішньою єдністю, що охоплює різні галузі народного господарства і в якому отримуються нові, оригінальні й невідомі раніше результати різноманітної інтелектуальної діяльності людини у вигляді об’єктів ІВ, які охороняються чинним законодавством і за своєю природою є нематеріальними.

Як показує досвід, у провідних країнах світу інтелектуальна власність пронизує майже всі галузі народного господарства, перетворюючись у справжній інтелектуальний капітал. У таких країнах до 90 відсотків приросту валового внутрішнього продукту припадає на долю винаходів, ноу-хау, інновацій, які використовуються в найсучасніших технологіях. Не менш важливий внесок в економіку розвинених країн становлять прибутки від реалізації продукції, на яку поширюються авторські і суміжні права. Це, зокрема, комп’ютерні програми, компіляції даних, фонограми, відеограми тощо.

Необхідною умовою для ефективного функціонування сфери ІВ є наявність державної системи правової охорони інтелектуальної діяльності та власності. Наявність такої системи переслідує подвійну мету. З одного боку, необхідно

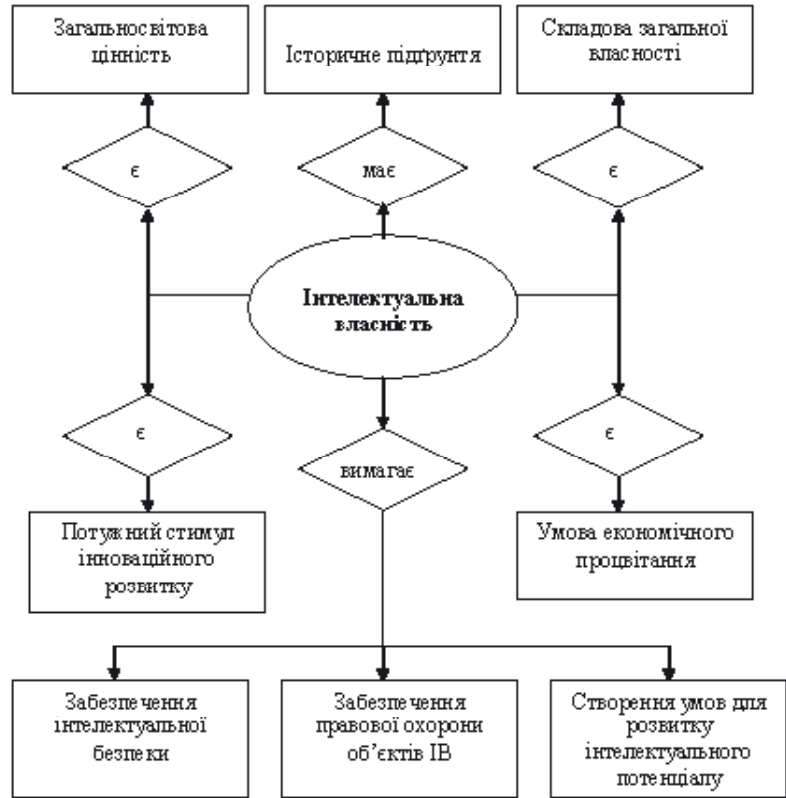

Рис. 1. Характеристика інтелектуальної власності

законним шляхом закріпити матеріальні і моральні права творців і власників прав на об’єкти права ІВ, з іншого боку, стимулювати в рамках державного управління творчу активність громадян, сприяти поширенню і застосуванню її результатів, заохочувати чесну торгівлю.

Так, право на одержання патенту на винахід чи авторського свідоцтва на програмний продукт стимулює вкладення фінансів і зосередження творчих людських ресурсів у галузі досліджень і розробок. Видача патенту на винахід стимулює інвестиції в його промислове використання. Публікація відомостей про винахід робить доступною інформацію про нього широкому колу людей і стимулює тим самим створення нових винаходів і, отже, сприяє науково-технічному прогресу. У свою чергу, права на торговельну марку захищають підприємство від недобросовісної конкуренції.

Не можна не погодитися, що наявність системи правової охорони — це гарант і необхідний крок для кожної країни. Але ж цим інтереси держави в напрямі інтелектуальної власності не повинні обмежуватися. Треба розглядати також і реальність виникнення викликів, небезпек і загроз існуванню інтелектуальної власності. Так, наприклад, можливими шляхами втрати об’єктів ІВ будь-якими компаніями у сучасних умовах можуть стати такі: крадіжка документації або інформації про існуючі об’єкти ІВ; крадіжка виробів з впровадженими технічними рішеннями на підставі використання об’єктів ІВ або відходів від виробництва продукції з використанням об’єктів ІВ; небажання створювати та юридично захищати об’єкти ІВ; втрата кваліфікованого персоналу, який володіє інформацією про об’єкти ІВ; несанкціонований допуск до технологій та документації, в яких реалізовані або відображені ОІВ; несанкціонований допуск до звітних матеріалів щодо економічної та науково-технічної діяльності, які пов’язані з ОІВ, тощо.

Втрата об’єктів ІВ неминуче призведе до виникнення проблем, пов’язаних з конкуренцією продукції компаній на ринку товарів. Компанії можуть потрапити в стан патентної війни, коли складові, наприклад будь-яких виробів чи торговельні марки будуть запатентовані іншими компаніями, які представ-

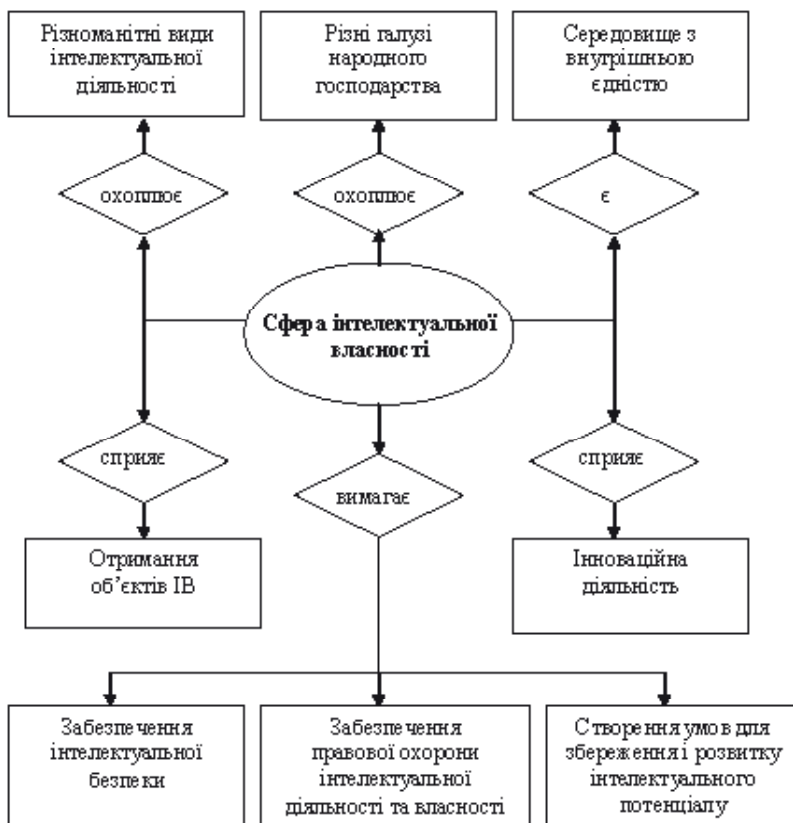

Рис. 2. Характеристика сфери інтелектуальної власності

ляють інтереси іноземних країн. У таких умовах неможливо буде продати товар без дозволу цих компаній, тому що вони будуть володіти юридичними правами на частину об'єктів ІВ, які реалізовані у виробач, що продаються. У зв'язку з цим на сьогоднішній час у сфері ІВ потрібно мати і систему інтелектуальної безпеки, у рамках якої має створюватися такий стан внутрішніх і зовнішніх умов діяльності будь-якого суб'єкта господарювання чи особистості, який дозволяє нейтралізувати або виключити можливість втрати об'єктів ІВ, інформації про них та їх носіїв, а також витік інформації про створення, користування та зберігання об'єктів ІВ.

ВИСНОВОК

Важко переоцінити наявність і роль творця у створенні не тільки інтелектуальної власності як такої, але і в існуванні сфери ІВ взагалі. Розвиток національної творчості не має перспектив, якщо не існує процес генерування фахівців, здатних до творчої праці, і автору не гарантована винагорода за його особисту творчу працю. Тому має існувати прогресивна система заохочування творчої праці людини. Держава має опікуватися питанням створення необхідних умов для збереження та зміцнення свого інтелектуального потенціалу, а також для пошуку шляхів його якісного розвитку, тому що зміни в організації інтелектуальної діяльності з боку держави безпосередньо впливають на хід розвитку багатьох галузей народного господарства.

Ще одним характерним моментом інтелектуальної діяльності людини є різноманітність її видів, які охоплюються сферою ІВ. Нині процесам інтелектуальної діяльності людини та інтелектуальної власності присвячуються наукові і фахові дослідження в медицині, управлінні, будівництві, геології, екології, сільському господарстві, промисловості та в ін. галузях народного господарства, що свідчить про складність питань організації та управління функціонуванням та розвитком сфери ІВ з боку держави в ринкових умовах.

Література:

1. Аріст Л.М. Дерзновенний світ винаходів / Л.М. Аріст;

пер. з рос. — К.: ТОВ "Прок-бізнес", 2007. — 302 с.

2. Ідріс К. Інтелектуальна власність — потужний інструмент економічного зростання: пер. з англ. / К. Ідріс. — К.: Укрпатент, 2006. — 372 с.

3. Супрун В.А. Інтелектуальний капітал: Головний фактор конкурентоспособності / В.А. Супрун. — [2-е изд.]. — М.: Книжный дом "ЛИБРОКОМ", 2010. — 192 с.

4. Буряк Е.М. Международное авторское право / Е. М. Буряк. — [2-е изд.]. — М.: ИНИЦ Роспатента, 1999. — 95 с.

5. Полторац А. Основы интеллектуальной собственности: пер. с англ. / А. Полторац, П. Лернер. — М.: Изд. дом "Вильямс", 2004. — 208 с.

6. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар / за ред. розробників проекту Цивільного кодексу України. — К.: Істина, 2004. — 928 с.

7. Brooking A. Intellectual Capital: Core asset for the third millennium / A. Brooking. — London: International Thomson Business Press, 1996. — 224 p.

8. Stewart T.A. Intellectual Capital / T.A. Stewart. — New York: Doubleday Currency, 1998. — 320 p.

9. О'Дейл К. Американский менеджмент на пороге XXI века / Дж. мл. Грейсон, К. О'Дейл; пер. с англ. И.С. Олейник, С.П. Семенов. — М.: Экономика, 1991. — 319 с.

10. Granstrand O. The Economics and Management of Intellectual Property — Towards Intellectual Capitalism / Granstrand O. — Northampton: Edward Elgar, 2000. — 480 p.

11. Управління інтелектуальною власністю: [монографія] / [П.М. Цибульов, В.П. Чеботарьов, В.Г. Зінов, Ю. Суїні]; за ред. П.М. Цибульова. — К.: К.І.С., 2005. — 448 с.

12. Yeh-Yun L.C. National Intellectual Capital / L.C. Yeh-Yun, L. Edvinsson. — 2011. — 300 p.

13. Экономико-правовые проблемы в сфере интеллектуальной собственности: [монография] / [Орлюк Е. П., Бутник-Сиверский А. Б., Ревуцкий С. Ф. и др.]; рук. авт. коллектива, науч. ред. д.е.н., проф. А. Б. Бутник-Сиверский. — К.: ПП "Авокадо", 2006. — 380 с.

14. Литвин О.М. Інтелектуальна власність та її інституціоналізація у трансформаційній економіці: дис... канд. екон. наук: 08.00.01 / Литвин О.М. — К., 2007. — 217 с.

15. Мосов С.П. Інтелектуальна безпека України в контексті її входження до СОТ / С.П. Мосов, А.Г. Жарінова // Інтелектуальна власність. — 2008. — №6. — С. 4—9.

16. Al-Ali N. Comprehensive Intellectual Capital Management / N. Al-Ali. — New York: Published by John Wiley & Sons, 2003. — 288 p.

17. Кожарська І.Ю. Право промислової власності: винаходи, корисні моделі, промислові зразки: [навчальний посібник] / І.Ю. Кожарська. — К.: ІВП, 2006. — 144 с.

18. Кэмп С. Роберт. Легальный промышленный шпионаж: Бенчмаркинг бизнес-процессов: технологии поиска и внедрения лучших методов работы ваших конкурентов: пер. с англ. / С. Роберт Кэмп: Под ред. О.Б. Максимовой. — Днепропетровск: Баланс-клуб, 2004. — 416 с.

19. Patrick H. Sullivan Profiting from Intellectual Capital: Extracting Value from Innovation. / H. Patrick. — New York: Publication Year, 1998. — 419 p.

20. Intellectual Capital / [J. Roos, L. Edvinsson, G. Roos, N. C. Dragonetti]. — New York: University Press, 1998.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2012 р.